

FÖRENINGEN POSTMUSEI VÄNNER

40 ÅR

Anförande vid föreningens årsmöte den 24 mars 1966

av Gunnar Stenerudh

Det är välbekant att museer numera i stor utsträckning även stöds av s. k. vänföreningar. Detta gäller ej endast Sverige utan också utlandet, där i flera fall ett museums verksamhet så gott som helt möjliggöres genom medel som tillskjuts och gåvor som överlämnas av stödjande organisationer. Detta är ett mycket glädjande förhållande för museerna, och det innebär också att den museala verksamheten har en stark förankring hos människorna i dagens föränderliga värld.

Den äldsta stödföreningen i Sverige till ett museum lär vara föreningen Nationalmusei Vänner, som grundades år 1911. Redan 15 år senare, den 25 januari 1926, stiftades på initiativ av Postmuseums store donator, framlidne översten H a n s L a g e r l ö f, Föreningen Postmusei Vänner, som alltså i år kan fira sin 40-åriga tillvaro.

I protokollet från bildandet av Postmusei Vänner sägs det att föreningens ändamål är »att öka intresset för Postmuseum, rikta dess samlingar genom inköp av lämpliga föremål samt verka för att donationer och gåvor tillföras museet». Dessa uppgifter för föreningen kvarstår alltjämt, även om stadgarna nu uttrycker det något annorlunda.

Avgiften för medlemskap i föreningen var till en början 10 kronor för person, som bodde i eller nära Stockholm, och 6 kronor för övriga. 1938 ändrades medlemsavgiften till 5 kronor för alla. Denna årsavgift utgick oförändrad till år 1964 — alltså i 26 år — då den generellt åter höjdes till 10 kronor.

Antalet medlemmar 1926, första året, var 85. Sedan sjönk antalet en smula praktiskt taget varje år fram till år 1940, då det endast var 29 stycken. Efter det året har medlemsantalet fortlöpande ökat, särskilt från år 1952, då det var 239, till utgången av år 1965 då siffran var 1.106 stycken. Många goda krafter arbetar på att tillföra föreningen nya medlemmar och många nya medlemmar anmäler sig nu helt spontant.

Vid ett tillfälle som detta, är det förklarligt om man berör frågan hur föreningen lyckats realisera sitt syfte.

För att börja med det sista bör det nämnas att stiftaren själv, Hans Lagerlöf, är museets förste och störste donator. Redan år 1922 överlämnade han sin första frimärksdonation till Postmuseum. Denna följdes av flera genom åren. År 1951 lämnades den 23:e och sista gåvan vid föreningens 25-årsjubileum den 25 januari. Museet fick då motta sex samlingar från Tibet, Östrumelien, Sydbulgarien, Formosa, Nord-ingermanland och Karelen. Donationerna är uppsatta på 7.775 albumblad. Bland Lagerlöfs gåvor finns ett flertal värdefulla specialsamlingar: Egypten, Korea, Haiti, Serbien, Bulgarien, Malta, Oranjestaten, Kuba, Nordborneo, Modena, Parma, Romagna och Bolivia, för att inte tala om de båda Mauritius-frimärkena från år 1847 som är museets största klenoder och idag värderas till omkring 250.000 kronor per styck.

Den 5 april 1929 anmälde friherre Johannes Rudbeck, ordförande i föreningen och även museets chef, att greve Eric von Rosen på Rockelsta till museet hade donerat sin synnerligen intressanta, unika och dyrbara samling svenska frimärken med olika avarter såsom feltryck, felperforeringar, spegeltryck m. m. Om den gula 3-skillingen varit med i samlingen, hade den varit komplett.

Åtskilliga andra, ur flera synpunkter mycket värdefulla donationer och inspirerade av Föreningen Postmusei Vänner, har sedan kontinuerligt tillförts museet. Några av dem skall särskilt framhållas.

En av de svenskar, som tidigast började samla frimärken efter motiv var marindirektör Fredrik Arsenius, som har skänkt en stor samling porträttfrimärken från hela världen med beskrivande texter. Direktör Fredrik Benzinger har donerat utomordentliga samlingar med studiematerial över Oscars- och Gustavs-emissionerna under åren 1886—1918; bankrevisor Ivan Adler har donerat en mycket intressant studiesamling av Etiopiens frimärken, vilken han fortlöpande kompletterar; civilingenjör Nils Gellerstedts värdefulla

specialsamlingar av frimärken från de Nordiska länderna är sammanförda i ett speciellt Norden-rum i museet och dessutom skänkte han 15.000 kronor för komplettering av sina samlingar; distriktchefen Filip Tillman gav en mycket omfattande, intressant och värdefull samling av s. k. kronopostbrev — åtskilliga kuvert med fjädrar och kronstämplar av varierande utseende. Slutligen kan nämnas att bokhandlaren Sigurd Tullberg har grundat en stiftelse, benämnd »Jubileumspostflygningen», som i april 1963 donerade 5.000 kronor, att användas för inköp av företrädesvis flygpост. I november 1964 ökades donationen med ytterligare 10.000 kronor. Genom initiativ av intendenten Arvid Swärd, en alltid intresserad medlem av föreningen och mycket mån om museets bästa, har museet fått motta samlingar av kuvert och även brev, utväxlade i korrespondenser förda av bl. a. Selma Lagerlöf, Sven Hedin och Nathan Söderblom.

Föreningen själv har genom åren berikat museets filatelistiska samlingar med åtskilliga gåvor. Under senare tid har sålunda medel anslagits för inköp av ett antal provtryck i valören 6 öre till 1872 års siffertypsfrimärken, provtryck och frimärken av skilling banco-typ, vapen-öre, lejon- och ringtyp tandn. 14 samt ett engelskt helbrev frankerat med 1 penny svart och avstämplat den 6 maj 1840, det första frimärkets officiella utgivningsdag — ett ytterst värdefullt och intressant filatelistiskt objekt.

Det är icke endast den filatelistiska delen av museets verksamhet, som föreningen intresserat sig för genom åren. Även den posthistoriska avdelningen har alltid omhulrats genom anslag till inköp av bl. a. viktigare modeller av olika postfordon.

På »Vännernas» initiativ medgav Kungl. Maj:t år 1932 att 15.000 kronor av medel från dragningen i Penninglotteriet i januari 1933 skulle ställas till föreningens disposition för dess verksamhet. Med stöd av denna, för den tiden stora summa, har föreningen låtit tillverka och till museet skänka ett antal modeller, av stort värde för skildringen av postbefordran i äldre tider. Sålunda har föreningen till museet skänkt modeller av de äldre posthusen i Grisslehamn, en unik anläggning som alltjämt finns intakt på ursprunglig plats, men som numera icke tillhör Postverket; en modell av en anordning för att hissa post över en fästningsvall i Stralsund vid mitten av 1700-talet; Sveriges första postångfartyg, hjulångaren »Constitutionen», som gick i trafik mellan Ystad och Stralsund; en postautomobil från Göteborg år 1910;

en järnvägspostvagn från början av 1930-talet samt postångaren »Öland II», som trafikerade sträckan Kalmar—Färjestaden vintertid under åren 1932—1952, då Postverket upphörde att bedriva egen rederi-rörelse.

Under senare år har föreningen låtit iordningställa och till museet skänka en skalenlig modell av en sektion av avlastningsområdet vid Stockholms Bangårdspostkontor, Sveriges största postanstalt.

I den s. k. receptionen i våningen 1 tr. upp, hänger en gåva, som i hög grad fångar besökarnas intresse: konstnärinnan Vera Malmströms »Posten går», som är utförd i applikationsteknik. I december förra året kom så ett för museet mycket värdefullt bidrag, nämligen 10.000 kronor till anskaffandet av en modell till en ultramodern järnvägspostkupé. Ännu så länge spelar järnvägen en dominerande roll när det gäller postbefordran. Men vem vet, hur det är om några decennier? Då kanske flygpostbefordran, även på kortare sträckor, är så pass vanlig, att post endast i undantagsfall befordras på järnväg.

Föreningen Postmusei Vänner tog vidare ett mycket lovvärt initiativ år 1952, då en kommitté tillsattes för att undersöka möjligheten att för museets räkning förvärva en av världens allra största frimärksrariteter, den gula 3-skillingen. Kommittén kom tyvärr ingenstans i sina strävanden, eftersom dess interlokutör, enligt vad kommittén berättade, framhöll att »ingen kan lämna någon prisuppgift över en sådan dyrgrip, innan något positivt köpintresse med effektivt stöd av fakta föreligger.» Några år senare, år 1956, hade jag äran motta ett uppdrag från några medlemmar i Postmusei Vänner att försöka förhandla för att få fram en prisuppgift på märket för den händelse att det skulle kunna visa sig vara möjligt, att inför museets 50-årsdag den 15 december samma år samla ihop medel för att inköpa dyrgripen och skänka den till museet. Inte heller jag hade någon möjlighet att med »effektivt stöd av fakta påvisa att det förelåg ett positivt köpintresse» och det fanns tyvärr inget annat att göra, än att låta saken förfalla. Nog hade det varit något märkligt att på museets 50-åriga högtidsdag kunna bekantgöra, att det som gåva mottagit denna remarkabla frimärksraritet! Vilket museum hade inte ansett det vara den allra lyckligaste händelsen i sin historia, att det med sina samlingar införlivar en av de största sällsyntheterna inom det speciella sam-larområdet.

År 1950 instiftade föreningen en medalj, att tilldelas personer som gagnat Postmuseum och föreningen. På medaljens åtsida ser man en postryttare och texten POSTMUSEUM STOCKHOLM, på frånsidan texten PRO BENEFICIO TUO, vilket något fritt kan översättas med »för Din välvilja och givmildhet» samt en lagerkrans, inom vilken medaljörens namn graveras. Första exemplaret av den medaljen präglades i guld och överlämnades till Hans Lagerlöf i New York på hans 70-årsdag den 29 mars 1950.

För att sprida kännedom om museet och Föreningen Postmusei Vänner beslöt föreningsstyrelsen år 1933 att ge ut en tidskrift som kallades »Nyheter från Postmuseum». 1936 måste den läggas ner, då tryckningskostnaderna blev alltför stora. Fem år senare, år 1941, startades en ny tidskrift, »Medlemsblad för Föreningen Postmusei Vänner». Då poststyrelsen fann att tidskriften skulle vara till gagn både för museet och föreningen medgavs det att den fick tryckas på Postverkets bekostnad. År 1950 ersattes medlemsbladet av en årspublikation, »Postryttaren», som än i dag ges ut. Första årgången utkom 1952. Dåvarande ordföranden utverkade att även denna publikation fick tryckas på Postverkets tryckeri och på Postverkets bekostnad.

Några år senare beslöt styrelsen för föreningen, att den, med hänsyn till att Postryttaren kostnadsfritt tilldelades alla medlemmar, i fortsättningen skulle betala arvoden för artiklar, som intogs i årsboken och var grundade på forskningsarbeten av verkligt värde ur filatelistisk eller posthistorisk synpunkt.

Museet har från många olika håll, särskilt under de senaste åren, komplimenterats för att årsboken är välredigerad, har intressanta artiklar och typografiskt är av hög standard. Detta är glädjande och medverkar till att göra museet känt och underlättar även medlemsvärningen till föreningen

Det bör framhållas att Postryttaren fr. o. m. år 1963 innehåller en bilaga i färg, vilken visar under föregående år utgivna svenska frimärken. Detta innebär också att fr. o. m. 1962 och i fortsättningen kommer böckerna att utgöra en katalog i färg över alla svenska frimärken.

I serien »Meddelanden från Postmuseum» har sedan år 1956, då boken »Postman minns» utkom som nummer 31, inte publicerats något arbete. Det är en gammal önskan hos föreningen att icke endast Hans Lagerlöfs utan också övriga till museet gjorda frimärksdonationer, som anses vara lämpliga, skall beskrivas och att dessa beskrivningar sedan

publiceras i serien »Meddelanden från Postmuseum». På framställning av föreningen i mars 1965 har Poststyrelsen medgivit detta. Arbetet är redan påbörjat.

Om man bläddrar i protokollen från de gångna 40 åren som Föreningen Postmusei Vänner har funnits till, så kommer det tydligt till synes i protokoll efter protokoll, hur man ivrigt och uppslagsrikt försökt att på olika sätt skaffa medel för att tillgodose angelägna önskemål från museet. Man har verkligen lyckats och otaliga välvilliga krafter har medverkat.

Av alla postmuseer i världen finns det inte något, som fått motta så många och så värdefulla gåvor som vårt svenska postmuseum. Vad Föreningen Postmusei Vänner har uträttat är välbekant och har väl i någon mån framgått av vad som här anförts.

Museets chef har alltid varit medlem av styrelsen för Föreningen Postmusei Vänner. Även jag har den äran. Men jag måste sanningsenligt framhålla, att min roll inom styrelsen inte har varit givarens utan alltid mottagarens. Det är i den vetskapen som jag vill tacka Föreningen Postmusei Vänner och alla dess medlemmar för deras fruktbara insatser genom åren, Postmuseum till gagn. Att »främja Postmusei uppgift och utveckling» har sannerligen inte varit en tom fras.